بشیر دودیال ۲۰۲۱/۰۱/۳۱

دهرات د میناتور ځانګړی سبک

(پنځمه برخه)

افغانستان بیلابیلو وختونو کې له بیلابیلو لوړو-ژورو او راز راز تاړاکونو سره مخامخ شوی دی، کله چې د هر تاړاک او ټولنیز کړکیچ او بحران څپې لړځه په دمه شوی دی، نو زموږ نیکونو په دغه وقفه کې دخپل مدنی ژوند د عادي دوام، د اقتصادی بنیرازي د جوړولو، د هنراو ادب ودې او د ټولنیزو معیارونو، کښت او کار او د کړکیچ د رسوباتو د بیرته له منځه وړلو، اخلاقی او د خپلو ملی او ټولینزو سجایاوو (نامدون قانون: مورالیتی، دود-دستور، فرهنګی ارزښونو، نرخونو او څلیو) بیرته حاکم ګرځولو لپاره کار پیل کړی دی. وروسته د چنګیز له تکي(چې اروابناد غبار صاعقهٔ چنګیز) بللي ده، زموږ خلکو لږ دمه واخیسته، یوه دوره بیا د امیر تیمور(ګوډ تیمور) پر مهال کړکیچ سره مخامخ شول، خو له نیکه مرغه دوی بیرته خپل ورځنی ژوند سمبال کړای شو. تیموری چاروکی د دې سیمې د معنویت تر اغیز لاندی راغلل او د فرهنګ ودې ته زمینه برابره شوه. د دغې مساعدی فضا دننه یو شمیر استعدادونه لکه آقامیر کهروی، امیر روح الله، ولی الله، سلطانعلی مشدی او نورو د تذهیب او خط هنر ته پاملرنه وکړه. دغه فرصت کې ادباوو هم د ادبی تخلیقاتو فرصت وموند. دا مهال (په اوومه قمري = دیارلسمه میلادي پیړی کې)؛ یعني د سلطان حسین بایقرا پرمهال، چې امیرعلی شیر نوایی یې وزیرو، په هرات کې د هنرونو ودې ته لاره برابره شوه. هغه هنرونه چې د هرات سبک وبلل شول او وروسته بیا یې له افغانستان څخه ډیرو نورو سیمو ته دهغو خوشبویه لمن خوره شوه. له بده مرغه کله چې دصفویانو تاړاک پر هرات راغی د افغانستان میناتور او د خط هنرمندان نورو سیمو او ملکونو (لکه اوسنی ایران، بین النهرین، هند) ته آواره شول، خو بښیګنه یې دا شوه چې دغه هنر ژوندی پاتې شو او د امنیت په راتلو سره بیرته د افغانستان بیلابیلو سیمو او په تیره هرات کی سا واخیسته او تر نن ورځې پورې د خط او میناتور په برخه کې د ګڼ شمیر افغانانو هنرمندي ګوتي خپل هماغه کمال نړیوالو ته زباتوی، چې کمال الدین بهزاد زبات او نړیوالو ورته د ځانګړي سبک د خاوند نوم او لقب

برای ارسال مقالات به روی لینک ذیل کلیک نمائید!
info@arianafghanistan.com

ورکړی و. دغه هنر یو ځل د اوومي سپوږميزې پيړۍ په نيمايي کی د خواجه ميرک، بهزاد او یو شمير نورو په مهاجر کيدو سره، د نړۍ نورو سيمو ته خپور شو، او یووخت هم له هرات څخه د آقا رضا جهانګيری پرمهال ایران ته معرفی شو چې په ایران کې د تبریز او اصفهان د دوومکتبونو اساس وګرځيد او یو وخت بيا آن تر هند پوري ورسيد. همدغه مهال د هرات د خط، ميناتور او تذهيب ځانګړی سبک د خپلو ټولو عناصرو او مشخصاتو سره وپيژندل شو . مولانا کمال الدين شاه شاعر، خواجه ميرک نقاش او خطاط، کمال الدين بهزاد ميناتوريست او داسې نور شاعران، ليکوال، خطاطان او هنذمندان فرهنګی چارو ته وهڅول شوول . نه یوازې د نوایی پر مهال، بلکې د لرغونی هرات د وياړ د فرهنګ وړانګې نورو وختونو کې هم شاوخوا خورې شوی دي. دبيلګې په توګه وروسته تر ۸۲۳ق. کال څخه دشاهرخ مرزا او د ده د زوی؛ شهزاده بايسنقر مرزا پر مهال چې دوی دواړه د هراتی ميناتور او خط سبک کلک ملاتړی وو، د ګاونډيو هيوادو اتباعو ته ورزده شو. د بايسنقرانو دغه هنری بنسټ چې خط او تذهيب يې مهمه برخه وه د (دارالصنايع کتاب سازی) په نوم شهرت وموند او د بايسنقر د دورې خپاره شوي کتابونه د ميناتوری او ښکلی خط له مخې د نړۍ د هغه وخت بيساری آثار وشميرل شول. همدارنګه په سيمه کی د اسلامی فرهنګ یو مهم جزء شو او ډيرو اسلامی هيوادو کی د قران عظيم الشان خطاطانو، د شعری ديوانونو مر تبينو او د جوماتونو او نورو ودانيو جوړوونکو ورڅخه زده کړه وکړه، خو د دې معنا دا نه ده چې دغه هنر له هرات څخه پردی شوي وي. د بايسنقر له مړينی وروسته (۱۴۳۳م.) بيا هم هرات د ښکلی خط او ميناتوری مرکز و او د ده د زوی علاالدوله تر دورې پورې(۱۴۴۷م.) خط او ميناتوری پالل کيدل. ډير وروسته بيا، يعنی هغه مهال چې اتلسمه پيړی کې هرات لويو سياسی ستونزو سره مخ شو، د دغه ولايت مدبر وزير يارمحمد خان د هرات د ارضی تماميت او اقتصادی ښيرازی د ساتنی او دفاع تر څنګ د دغه ولايت منورين، دينی علماء، هنرمندان او هنری ارزښتونه وساتل. له نيکه مرغه تر اوسه پورې هرات کې د ميناتوری او خط هنر او د دغه هنر هنرمندان شته.

د ميناتور هراتي سبک کومي ځانګړنی درلودې؟

د کمال الدين بهزاد او له هغه وروسته د ميناتور او خط آثار دی سوال ته ځواب وايی. دې برخه کی ډيرو ليکوالو لکه بيزل ګرې، عبدالحی ګرديزی، غبار، علامه عبدالحی حبيبی، حميدی انصاری، بنجامين راولند، انګريزمورخينو توين او جاناتن ليی، سرمحقق محمد آصف ګلزاد، ګودزری، عارف عثمانوف، مجيدمهرګان، ډاکترشهرانی او نورو ليکنی کړی دی . له دغو څيړنو او ليکنو ښکاري چې د هرات د ښکلی خط او ميناتور مکتب په دوو پړاونو کی پرمختګ وکړ . یو پړاو يې سلطان حسين بايقرا او نوايی دوره او بله يې د هرات دهنری کارګاه چې د بايسنقر د زوی شاهرخ پرمهال يې ډيره

برای ارسال مقالات به روی لينک ذيل کليک نمائيد!
info@arianafghanistan.com

اوچته توانایی او ښه پیاوړتیا ترلاسه کړی وه او د هنری هستولو او سنجیدګی په ترکیب کی یی ډیر رغنده رول ترسره کړ او په دغه سیمه کی یې یو بیساری غوړیدلی هنر وزیږاو. په دغه کارګاه کی د نوښتونو د رامنځته کولو لپاره یو شمیر طرحې او نقشی چمتو شوی. د تیموری عصر هنر پالونکو هڅو په ښکلی خط او انځورګری ، ودانی جوړولو، ادب او نورو دغه ډول نوښتونو کی اغیزمنی وی.

په عمومی توګه د دغی دوری د میناتوری په نوښتونو کی دری ټکی: طبیعت پالنه، واقعیت پالنه او سمبول پالنه او په تیره بیا د عرفان موضوع اوچته ښکاری.

د هرات په مکتب کی د میناتوری د هنر یو بل اړخ سره هم مخامخ کیږو چی د لومړی ځل لپاره په دغه دوره کی رامنځته شو. هغه د ښکلی خط او مرقعاتو یو ځای کیدل او په ښکلی خط د شعرونو لیکل و. په دی کار سره د هنر د مینه والو هنری تنده ماته او د دوی د هنر خوښولو ذوق وده وموندله او د راتلونکو نسلونو لپاره یوه الګو رامنځته شوه تر څو بل نسل د خپلو پخوانیو نسلونو د لاسته راوړنو پربنسټ خپل کار ته دوام ورکړی او د یوې میراثي عنعنی په اډانه کی خپل نوښتونه پلی کړی. هغه څو جوت او څرګند خصوصیات چی د هرات د سبک پیژندنه وربانډی کیږی دا دي:

اوسنی افغانستان کې جیدو علماوو په اسلامی ثقافت، فقه او دینی علومو کی پرله پسې زیار ګاللی او د دینی علماوو ترڅنګ دتصوف کړیو هم اسلامی معاریف او عرفان په قوت سره پاللی و. د عرفان دغه معنوي میراث په تیره بیا دمولانا جلال الدین محمد بلخی څخه (ز:۵۸۶-م. ۶۵۲) تر مولاناعبدالرحمن جامی (ز:۸۱۷) پورې؛ د دریو پیړیو په بهیر کې د افغانستان د خلکو په روح او روان کې ریښی لرلې. په تیره بیا چی جامی د تیموریانو پرمهال او په خپله په هرات کې ژوند کاو. نوځکه د هرات د هنری سبک(خط او میناتور) یوه لومړنی او مهمه نښه دا وه چي مذهبی او اسلامی معرفت یی ښود. بله ځانګړنه یې دا وه چې له انځورونو سره یې نستعلیق خط درلود. د دی سبک زیاتره آثار هم انځور او هم لیک لري، چې یو تر بل څخه ښکلی، هنرمندانه، ظریف او زړه کښونکی دی، نو ځکه یې دوه هنرونه سره خلط کړی دی، په همدې خاطر د خط او میناتوری دواړه صفات ورته ذکر کوو. بله ځانګړنه یې دا ده چې آثار معمولاً مستطیلی شکل لري، په انځورونو کی سیوری نه ښکاري. په دغه سبک کی په انځورونو کی تیري او آن دغرونو، غونډیو او کمر اړخونه ښکاري، د انځورونو فضا ډیره ډکه او آن دا چې ویلای شو چې تشه فضا پکې بالکل نشته. یوبل سره یې ورته والی هم ډیر لیدل کیږی، خو د میناتور په یو شمیر عناصرو په ترکیب کې انسجام ضعیف ښکاري، خو بیا هم دغه تخنیکی نیمګړتیا د ټولی فضا د عالی ترسیم، ښکلی خط او هنرمندانه رنګ له امله نه تر سترګو کیږی، یا اقلاً پټه ده. له اروایی پلوه او د هنرمندانه دید له مخې، د هرات په هنری سبک او سیاق سره شکلونه او انځورونه خپل فزیکی - تجربی خاطرات له لاسه ورکوی او په رمزي او خیالی بڼو سره په یو ځانګړی

برای ارسال مقالات به روی لینک ذیل کلیک نمائید!
info@arianafghanistan.com

جوړښت باندی بدلیږی. دغه عاطفی – انځوریز ځانګړی جوړښت په تصویری عرفان کی د ټولی هستی ډوبیدل دی. دلته بصری عناصر لکه ټکي، خط، سطح، رنګ او د انځورونو کرښی چی تجسمی مادی شکلونه دي، د یوه خاص بیان له امله او د غیر مادی لوری موندنی له امله، رمزی کیږی، چی دغه ځانګړی ترکیب بندی او خاص جوړښت د توحید یو نمایش دی. څومره چي د دي لیکني لیکوال د یوه اماتور په توګه وکتل، د امیرعلی شیر نوایی په خاصه توجه او په تیره د بایسنغریانو د دوری په پای کې د ادبی آثارو خطاطی او تذهیب ډیر وهڅول شو، نو په کتاب لیکلو او د کتابونو په سینګارولو کی په تاریخی مضامینو (جامع التواریخ، مجمع التواریخ او د طبری تاریخ) حماسی آثارو (د فردوسی شهنامه)، غنایی آثارو (شعرونه او د خواجه دیوان او د نظامی خمسه) باندی ډیر تاکید وشو چی د هغه مهال د شرایطو یوه غوښتنه وه.

دغه بهیر د هنر پالو او هنر خوښونکو د ښکلا خوښونی او ښکلا پیژندنی انګیزه پیاوړی کوله او د نورو نویو آثار د ودی لاره یی هواره کړه او د دود – دستور د ټینګښت او دوام لپاره یی لوی خدمت ترسره کړ . موږ د خپل ملی تاریخ په تګلوری کي، تر نن ورځي پوري څو ځله دا ډول پیښي په تکراری توګه وینو. زموږ بحث یواځي د خط او میناتور په هکله دی. خط او میناتوری د رنګونو هنر دی، نو موخه مو د دغی دوری د انځورګری یوه ځانګړتیا د بشپړو رنګونو د فضا د یوه نوی مفهوم په علمی بنه بیانول دی. د دغي دوري له آثارو ښکاری چي د سره رنګ له کورنی څخه کار اخیستل کم شول، خو د شنه، ارغوانی، ګلابی رنګونو دود زیات شو او د تور و سپین په پرتله یی استعمال زیات شو .

لږ موده وروسته د هرات تجسمی هنر کې ځینی چینی عناصرو ځان څرګند کړ. د افغانستان د تجارت د تاریخچي د مطالعي له مخې؛ دا مهال په سیمه کې امنیت څه ناڅه ښه وه نو له کاشغر تر کاشانه، د افغانستان له ختیځ تر لویدیځ او ټوله اوسنی وربوی کې سوداګری، کاروانسرایونه او دتبادلی پروسه ښه په درز کې روانه وه، له دي جملی چینایی اجناس له دي لاری دمدیترانی ترغاړو او تر شام پوري تلل، یو شمیر یې دلته هم پلورل کیدل، نو ځکه په دغه دوره کی د چینی انځورونو په دود کیدو کی د چینی اجناسو (چینی لوښی، رختونو، اوبدل شوی ټوکرونو او نورو) واردیدلو او تجارت ډیر رول درلود. مخکي تر دي چي پرافغانستان صفویان یرغل وکړي، دافغانستان تجسمی هنر، خط، میناتوری، پژتوګلو، مدرسي، جومات اوکلا جوړولو او لوښوسینګارولو کې د یوه ځانګړی سبک په توګه معرفی شوی و، البته په هنر او ادب کې د سبک تر پړاو رسیدل او د سبک خاوند کیدل ډیر زیات ریاضت او پوخوالی غواړی، خو زموږ دهغه وخت هنرمندانو دریاضت او پوخوالی دغه پړاوونه په بریالیتوب تیر کړي وو. له بده مرغه د صفویانو په یرغل همدغه ظریف او نفیس هنرمندان خواره واره شول، همدا

برای ارسال مقالات به روی لینک ذیل کلیک نمائید!
info@arianafghanistan.com

مهال یی د هرات د مکتب یوه مترقی مرحله یی بللی شو چې د ډیرو بدیع، نویو او پرتمینو لاسته راوړنو لرونکی وه. په دغه پړاو کی ډیر تکړه انځورګرانو د پخوانیو ضوابطو او مضامینو په بدلون کی لاس درلود. په دغه دوره کی د میناتوری موضوعات عرفانی او اخلاقی وو. له دی پرته غنایی موضوعات او مضامین هم لیدل کیدل. حیرانوونکې دا ده چې غنایی او د ورځنیو پیښو انځورولو هم له عرفانی اړخ سره تړاو درلود. تاریخی موضوعات لړ و (لکه ظفرنامه، نما وقدرت، سلسله تیموری) چې په نویو انځورونو سره وړاندی شول چې په هغو کی د تیموریانو له خوا د بالاحصارونو د نیولو، د دوی د واکمنی، د سمر قند د جومات جوړولو او نورو چارو ته پاملرنه شوی وه. په دغه پړاو کی د ژوند ورځنی موضوعات هم د انځورګرانو د پام وړ وګرځیدل او د دربار د ژوند ځینی اړخونه په بی واسطه ډول انځور شول (د کار او کار کولو انځورونه، حمامونه، غیری نیول د تولنی معمول کسبونه، کرونده کې کار، دیوال جوړول،...) د میناتوری موضوع وګرځیده او د کوڅی او بازار خلکو هم د دغی دوری په هنری سلیقه کی ځان راڅرګند کړ. لکه چې لړ مخکې هم وویل شول، په عمومی توګه د دغی دوری د میناتوری په نوښتونو کی دری ټکی: طبیعت پالنه، واقعیت پالنه او سمبول پالنه او په تیره بیا د عرفان موضوع اوچته ښکاري. په دې توګه، کله چې دغه هنر د دربار د خواصو له مرتبې د عوامو لوړ حد ته پورته شو، نو د دغی دوری د انځورګری ځانګړتیا، د بشپړو رنګونو د فضا لرونکی شوه اود یوه نوی مفهوم بنه یې غوره کړه. هغو کره کتونکو ته چې په علمی ډول د خواصو او عوامو دهنر په برخه کې علمي څیرنه کوي، دا ټکی ورته په زړه پورې دی . د هرات د هنری سبک د عالی تکامل په دې پړاو کې بهزاد د کرښو په مرسته د پخوانی بی حرکته انځورګری سوړ او کرخت وضیعت بدل کړ او یوه خوځنده او پیاوړی بنه یی ورکړه. دغه وګړنیز ژمن میناتوریست طبیعت او ودانی د خلکو د کار او فعالیت د محل په توګه انځور کړی او په دغسی چاپیریال کی یی هری څیری ته مناسب ځای په پام کی ونیو. د رنګونو په متقابلو اغیزو سره یی د انځورونو بیلابیلی برخی یو بل سره ونښلولی او په دی توګه یی وکولای شول چی د چاپیریال، وګرو، ونو-بوټو او نوروبیلابیلو شیانو تر منځ اړیکی جوړی کړی او دا په میناتوری کی یوه نوی لاسته راوړنه وه. بهزاد د ونو- بوټو او تیږو په انځورولو کی یو بیساری نوښت کړی و، چی په سړو او یو بل سره د همغږی لرونکو رنګونو په واسطه یی انځورول. ده د عادی وګړو انځورولو کې، د دوی روحی (سایکولوجیکی)بیانوونکی حالت ته پاملرنه وکړه . د ده دا بیانوونکی حالت، انځورونه په حرکت راولي. لړ وروسته؛ په بل پړاو کې په آثارو کې د یوه وګړنیز ریالیستیک هنر څرګونه ښکاره شول. بهزاد چې په خپله یو خواریکښ، په خپل مټ متکی او نوښتګر هنرمندو، نو د انسان پالنی د محتوا ساتنه او انسان پالنه یې د خپل کار د محور په توګه غوره کوله.

برای ارسال مقالات به روی لینک ذیل کلیک نمائید!
info@arianafghanistan.com

په مجموع کي دیارلسمه میلادي پیړی دهرات د میناتور سبک کي د نویو رنګونو په رامنځته کولو کی نوښت ښکاره کوي، ډیرو ځایونو کی له لاجوردی، فیروزه یی، طلایی، نارنجی، سرو او ژیړو رنګونو څخه کار اخیستل شوی دی. د طلایی رنګ زیات کارول، د انځور په تشه ځمکه باندی د ګلانو او بوټو انځورول او د سپین رنګ کارول د دی دوری یو څو نوری ځانګړتیاوي دي. په انځورونو کی ډیر کڼ شیان ښکاری، لکه وني، په ونو کي مرغان، په آسمان کي وریځ او الوتونکي، پرزمکه بوټي، تیږی، اوبه او ډیر نور شیان، خو اصلی څیرې لویی او رانژدې دي. دغه سبک په هنرمندانه مویک سره تتوالی او روښانتیا ډیره ښه په پام کی نیسی. یوه خبره چې تصادفاً بیزیل ګرې ورته متوجه شوی هغه دا ده چي د هرات د میناتوری سبک کي د ښځو څیری ډیری لږ دي.

د هرات په مکتب کی د میناتوری د هنر یو بل اړخ سره هم مخامخ کیږو چی د لومړی ځل لپاره په دغه دوره کی رامنځته شو. هغه د ښکلی خط او مرقعاتو یو ځای کیدل او په ښکلی خط د شعرونو لیکل و. موږ نه هیرروو چي د دغه هنر په وده کي به سلاطینو(له سلطان حسین بایقرا نیولی، تر علاالدوله) او په تیره امیرعلی شیرنوایی تشویقی رول درلود، خو بی له شکه چي په اصل کی په خپله دغه هنرمندان وو چی غوښتل یی ذوقی مسایلو سره په بوخت کیدو د پردیو یرغلونو او د بیګانه ځواک حاکمیت او ترخه خاطرات او له دې امله تیرې شوی بدې ورځې هیرې کړي، نو ځکه یې ورو ورو د کتابونو سینګارول، د ښکلا پالني اصول او د میناتوری هنر د بشپړتیا تر پړاو پورې ورساو او غوښتل یې چې هنر داسې لوړی پوړی ته اوچت کړي چی نه یوائې سترګې، بلکې زړونه هم روښانه کړي. هغه څه چی څرګند دي، هغه دا دی چی میناتوری نه لکه د معماری په شان ده او نه هم د صنعتی هنرونو په شان ده چی خلک د ژوند د چارو لپاره ورته اړتیا ولری او ټول یی د لګښت لپاره غاړه کیږدی، بلکی دا هنر فقط د ښکلا خوښونی یوه بیلګه ده، لکه ښکلی لیک چی د علم پالو خلکو له خوا د علم د خپرولو لپاره ورڅخه کار اخیستل کیږی. دا هنر د موسیقی په شان هم نه ده چی په ساده او ارزانه وسایلو باندی پوره شی، بلکی داسی یو هنر دی چی د لوړ عظمت، ډیر پیچلتوب، د رنګ او خامو موادو لوړقیمت او زیات دقت او وخت لګولو له امله داسی موادو او توکو ته اړتیا لری چی هغه پرته له پیاوړې تمویلوونکی منبع او ډیرې مجهزی کارګاه څخه یې تخلیق او ایجاد ډیر ستونزمن دی، نو همدا لامل و چی دغه هنرمندان (میناتوران او د ښکلي خط خطاطان) له ډیرو مالی او اقتصادی ستونزو سره مخامخ وو. د دغي لیکنې راتلونکو برخو کي به بیلابیلو دورو کی د میناتور او خطاطانو ستونزمن حالات او دا چي همدا اوس هم زموږ یو شمیر میناتوران له هیواد بهر دی، بحث وکړو. په کابل ښار کي به د میناتوری د بازار سوړ وضعیت هم ولیکو. خو د دې په پرتله ګاونډیو هیوادو کی دی برخې ته پاملرنه زموږ د ډیرې دلسردی لامل ګرځي. همدا تیره اونۍ(د ۱۳۹۹ل. کال دسلواغي پر لسمه) په تهران کي

برای ارسال مقالات به روی لینک ذیل کلیک نمائید!
info@arianafghanistan.com

د میناتور د هنر یو لوی ننداړتون د یونسکو په مرسته او ملاتړ او د ایران، چین، هند، عربو او یو شمیر نورو هیوادو د میناتورانو په ګډون دایر شو، له نیکه مرغه زموږ څو تنو افغانی میناتورانو هم پکې ګډون درلود. په تهران کې د افغانستان لوی سفیر دغې لویې غونډې ته د وینا پرمهال په افغانستان کی د میناتور تاریخچې سره تماس ونیو. د ننداړتون په زړه پورې برخه د چینایی خط تابلوګاني وې. همدا اوس په ایران کې زموږ د افغانی میناتورانو آثار ښه بیه لري او د دوی د معیشیت یوه له ویاړه ډکه سرچینه ده، خو دننه په وطن کې یې بازار سوړ او د مقاماتو له پاملرنې لویدلې ده.

د افغانی میناتور او خط معاصرې څیړې د دغې سلسلې یوه بله برخه ده. دغه لړۍ دوام لري. راقم الحروف به هڅه وکړی چی دغه ټولې برخې د یوه کتابګوټې په بڼه چمتو کړی. درناوی.

د بشیر دودیال د نورو لیکنو لپاره، پر عکس باندی کلیک وکړی

برای ارسال مقالات به روی لینک ذیل کلیک نمائید!
info@arianafghanistan.com